

Mücadelemiz, Haklar İçin; Hayat İçin

Nazan Üstündağ

Dünyada Kadın
Mücadelesi

Sakine Esen Yılmaz

Başardık Yine Başaracağız!

Oya Açıan

Dijital Çağın İkili Yüzü: Kadın
Haklarında Fırsatlar ve
Tehditler

Rojdan Erez

Özgürlük, "Hak"larda
Değil Zihniyette Başlar

Hatice Öncü

Hakların En Sessize Alınmış:
Anadilde Eğitim ve Kürtçe'nin
Kamusal Görünmezliği

İÇİNDEKİLER

1 **Dünyada Kadın Mücadelesi**
Nazan Üstündağ

6 **Başardık yine Başaracağız!**
Sakine Esen Yılmaz

9 **Dijital Çağın İkili Yüzü: Kadın Haklarında Fırsatlar ve Tehlikeler**
Oya Açıan

14 **Özgürlük, “Hak”larda Değil Zihniyette Başlar**
Rojdan Erez

19 **Hakların En Sessize Alınmışı: Anadilde Eğitim ve Kürtçe’nin Kamusal Görünmezliği**
Hatice Öncü

Dünyada Kadın Mücadelesi

Nazan Üstündağ-14 Aralık 2025

Şu anda dünyada kadınlara karşı bir savaş sürdürülüyor. Kadınlara karşı sürdürülen bu savaşı, toplumlara karşı sürdürülen savaştan ayrı ele almak mümkün değil. Birleşmiş Milletler her on dakikada bir kadının öldürüldüğünü söylüyor. Ancak erkeklerin cezalandırılması üzerine kurulan feminist paradigma etkinliğini kaybederek iflas ediyor. Çünkü daha fazla ceza ve koruma talep etmek, devletin gündelik hayattaki güvenlikçi etkisini artırıyor

Dünyadaki muhalif hareketlerin enternasyonalist eğilimleri son iki senedir arttı. Birçok yerde toplumsal hareketler, ulusal sınırları aşacak birliktelikler arayışına girdiler. Büyük ihtimalle geriye doğru baktığımızda Filistin soykırımı ve soykırımı karşı gelme isteği bu gelişimin dönüm noktası olarak anılacak.

Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Donald Trump'ın hayata geçirdiği çeşitli politikalar da başka bir dönüm noktası teşkil ediyor. Trump'ın politikaları, birçok bağlamda küresel dinamiklerle sadece ülkesel çaplarda başa çıkılamayacağını gösterdi. Bu politikalar arasında diğer ülkelerin ABD'ye olan ihracatını kısıtlamaya yönelik vergiler, Amerika kıtasının diğer ülkelerini de dâhil edecek şekilde göçmenlere karşı açılan savaş, Afrika ve Asya kıtasındaki ülkelerin gittikçe büyüyen dış borçları ve yine aynı ülkelere ABD ve Avrupa'nın yardımlarını büyük ölçüde azaltmaları var. Kısacası faşizmin giderek enternasyonal bir biçimde örgütlenmesi, son yıllarda muhalif hareketlerin mücadelelerinin izleğini değiştirdi.

Aynı çıkarımı kadın hareketleri için yapmak daha zor. Bu yıl, dünya kadın hareketlerinin 1995 yılında Pekin’de yapılan Birleşmiş Milletler toplantısında bir araya gelmesinin 30. yılıydı. Pekin’de kadınlar, “kadın hakları insan haklarıdır” sloganı altında uluslararası örgütleri, özellikle de Birleşmiş Milletleri dönüştürmüş ve hareketlendirmişlerdi.

Bu yıl Pekin’in 30. yıl dönümünde, 1995 yılında yaşanmış başarı kimi zaman gururla, kimi zamansa özlemle anıldı. Kadın mücadelesine bir karamsarlık çöktüğü kesin. Bunun sebebi, Pekin’den bu yana elde edilen kadın kazanımlarına yönelik başlayan saldırılar, mücadelelerin parçalı oluşu, liberal kurumların ve ajandaların mücadeledeki hegemonyası, küresel çapta ortaya çıkan yeni kadın köleliği biçimleri ve cinsiyet eşitliği konusunun ülkelerin ajandalarından birer birer kaybolması. En önemli konu ise o günden bu yana tüm uluslararası kurumların ve feminist hareketlerin önceliği olan kadına karşı şiddetin durdurulamaması, hatta artması.

Hindistan’da toplu tecavüzlerin sayısındaki aşırı artış, tüm Latin Amerika ve Afrika’da kadın cinayetlerinin artarak devam etmesi, bu yıl Türkiye’nin ardından bir Avrupa Birliği ülkesi olan Litvanya’nın İstanbul Sözleşmesi’nden ayrılması, kadınlara karşı şiddetin devamlılığının göstergeleri. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki kürtaj yasaklarının kadınları kriminalize etmesi ve Rusya’nın Çeçen kadın gazetecilerin hapiste ölümüne sebebiyet vermesi ise artık devletlerin kadınları koruması şöyle dursun, kadınların düşmanı hâline geldiği görüşünü pekiştiriyor. Geçen haftalarda ise Meksika Cumhurbaşkanı Claudia Sheinbaum’un kamusal alanda bir erkek tarafından tacize uğraması, kadınların en üst düzeylerde dahi hâlâ kadın kimliklerinden dolayı saldırıya açık hâlinin simgesi hâline geldi. Öte yandan kadınlara karşı saldırıların iç savaşın en belirgin özelliği hâline geldiği Sudan’da her üç kadından birinin tecavüz ve şiddete uğradığı söyleniyor. Bu da artık savaşların kadın bedeni üzerinden gerçekleştiği gerçeğini gösteriyor.

Birkaç sene önce kadın kırımına karşı yeni bir küresel feminizmden bahsediyorduk. Alttan gelen bu küreselleşmenin yarattığı enternasyonalizm, 8 Mart kadın grevlerinde artan bir görünüm kazanıyordu. Ancak COVID salgını bir yandan, uluslararası faşizmin saldırısına karşı feminizmin Polonya’da, Türkiye’de ve ABD’deki hızlı yenilgisi diğer yandan, başka faktörlerle de birleşince şiddete karşı dünya kadın hareketinin biraz da olsa sönümlenmesinde önemli bir rol oynadı. Hindistan, Güney Afrika, Kenya, Arjantin ve Brezilya’da kadın cinayetlerine karşı kimi protestolar düzenlense ve İtalya’da kadın cinayeti tanımı yasaya girse de kadınlar, kadın kırımını azaltacak bir izlek çizmekte zorlanıyorlar.

Üstelik şimdilerde kadınlar yeni bir cephede daha mücadele etmek zorundalar. Sosyal medyayı etkin olarak kullanan ve kendi çevrim içi platformlarında cesaretlendirilen erkekler, siyasetçiler ve gazeteciler başta olmak üzere her yerde kadınlara saldırıyor ve taciz ediyorlar. Kimi zaman bu durum, Arjantin’de geçen haftalarda gördüğümüz gibi, ölüme de sebep oluyor. Yani kadınlara karşı şiddet evden sosyal medyaya, sosyal medyadan eve, sokağa, iş yerine, her yere sinmeye devam ediyor.

Elbette tüm bunlara rağmen kadınlara karşı şiddetle mücadele cephesinde sevindirici haberler de olmadı değil. Örneğin Peru’da yıllar sonra dahi de olsa zorla kısırlaştırılmış yerli kadınların cuntaya karşı açtıkları davayı kazanmaları bir örnek. Fransa’da Gisèle Pelicot’un eşi ve tecavüzcülerine karşı açtığı davayı kazanması ise başka bir örnek. Öte yandan Me Too hareketiyle başlayan ve tacizci erkeklerin ifşa edilmesiyle devam eden hareketler de tüm sorunlarına rağmen dünya çapında ivmesini korumaya ve kadınlara ilham olmaya devam ediyor.

Öte yandan kadın mücadelesinin şiddet alanında karşılaştığı zorluklar ve feminist hareketin küresel bir cephe yaratmada öncü rolünü kaybetmesi, başka alanlarda ivme kazanan kadın mücadelelerini görmezden gelmemize sebep olmamalı.

Bu mücadeleler bize kadınlara karşı şiddet söz konusu olduğunda, cinsiyet ayrımcılığı ve kadın düşmanlığı ile kapitalizm, sömürgecilik, emperyalizm, milliyetçilik ve dinciliğin yoğun iç içe geçmişliğini gösteriyor. Bu iç içe geçmişlik, gittikçe daha fazla eski sloganların yerine yenilerinin gelmesine sebep oluyor. “Kadın hakları insan haklarıdır” ya da “benim bedenim benim kararım” gibi sloganlar yerine “kadını savunmak toplumu savunmaktır” türü bir bakış açısını ortaya çıkarıyor. Bunda burada çok fazla ele alamayacağım insan hakları rejimi eleştirilerinin de ciddi payı var.

Şu anda dünyada kadınlara karşı bir savaş sürdürülüyor. Kadınlara karşı sürdürülen bu savaş, toplumlara karşı sürdürülen savaştan ayrı ele almak mümkün değil. Birleşmiş Milletler her on dakikada bir kadının öldürüldüğünü söylüyor. Ancak erkeklerin cezalandırılması üzerine kurulan feminist paradigma etkinliğini kaybederek iflas ediyor. Çünkü daha fazla ceza ve koruma talep etmek, devletin gündelik hayattaki güvenlikçi etkisini artırıyor.

Bu seneye damga vuran mücadelelerden biri, feminizm ve kadın mücadeleleri içinde cezalandırma yerine “dönüştürücü adalet” fikrinin yaygınlaşması oldu. Dönüştürücü adalet, toplumsal ilişkileri güçlendirmeye ve toplumsal dönüşüme yönelik bir mücadele

aracı ve erkek şiddetini mahkemeye gitmeden önlemeyi önceliyor. Bu fikir, kadınlara karşı sürdürülen savaşı toplum kırımının bir parçası olarak görüyor. Erkeklerle kadınlar arasındaki çatışmayı ait olduğu yere, yani topluma geri döndürmeyi amaçlıyor. Bu sayede toplumsal ve kalıcı bir ahlaki dönüşümün zemininde gerçekleşeceğini inanıyor. Ezilen toplulukların, özelde de siyah toplulukların içinden çıkan bu mücadele biçimi, kadın kırımını bir başka adli mesele hâline getirmeye çalışan liberal söyleme de devleti ve kurumları işe çağırarak güvenlikçi bir yaklaşımı benimseyen feminizme de bir alternatif oluşturuyor.

Bu seneye damga vuran başka bir mesele savaş ve cinsel saldırı meselesi. Savaşlarda ve çatışmalarda yaşanan cinsel şiddet konusu aslında 1990'lardan beri kadınların gündeminde. Nitekim Tigray'dan Nepal'e, Sri Lanka'dan Şengal'e, Bosna'ya kadar her çatışmanın ortaya çıkardığı cinsel şiddet, belki de boyutları ve sonuçları en büyük olan toplum kırım metotlarından biri. Şu anda ise savaş, tecavüz ve cinsel şiddetin en yaygın kullanıldığı ülke Sudan. Sudan'daki toplu kıyımlara rağmen ne orada ne de cinsel şiddet ve çete savaşlarının iç içe geçtiği Haiti'de kadınlar mücadeleyi bırakmıyor. Sağlık hizmetlerini, yemek sağlamayı, çocuklara kolektif bakım vermeyi ve birbirlerine destek olmayı örgütleyiyorlar. Cinsel şiddet ve çatışmanın iç içe geçtiği her ülkede, cinsel şiddete karşı mücadele ile barış mücadelesinin birlikte yürüdüğünü görüyoruz. Kadınlar, şiddetin engellenmesinin de şiddet kurbanlarının güçlendirilmesinin de ancak barışın tesis edilmesiyle mümkün olacağını söylüyorlar.

Üçüncü ve hem buna bağlı olarak hem de bağımsız olarak gelişen ve yüzyıla damga vuran başka bir kadın sorunu, yoksulluğun ve yoksullukla gelen şiddetin kadınlaşması ve çocuklaşması. Ölen, hapse giren, iş bulmak ya da başka arzularla göç eden, askerî gruplara veya çetelere katılan, kumar veya alkol alışkanlığına yakalanan, aşırı borçlanan erkeklerin geride bıraktığı kadın ve çocuklar, bugünün yoksullarının çoğunluğunu oluşturuyor. Bu kadınların yeni ve sürdürülebilir geçim ekonomileri yaratmak konusunda onlarca çabası var. Birçok ülkede tarımı canlandırıyor, ekolojik yıkıma karşı önlem alıyor ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için kolektif olarak yeni iş alanları yaratıyorlar. Bu alanda STK'lar kimi zaman kolaylaştırıcı, kimi zaman sömürüyü artırıcı roller alıyorlar. Kimi yerlerde kadın yoksulluğu son derece zor şartlarda gerçekleşen bir kadın göçü ile de sonuçlanabiliyor. Pasaportları alınan kadınlar Körfez ülkelerinde köleleştiriliyor, Akdeniz'de kayboluyor. Bu sene ilk kez kadınların hapse düşme hızı erkekleri geçti. Bunun arkasında kadın yoksullaşmasının olduğu söyleniyor. Burada da ekonomik eşitlik,

adalet, sürdürülebilir geçim ekonomileri ve elbette sınıf mücadelesi ile kadın mücadelesi birbirinden koparılamaz bir bağlantı içinde.

Dördüncü ve yine bunlarla bağlantılı başka bir mesele ise toprak mücadelesi. Gerçekten de yine Latin Amerika'dan Asya'ya, Afrika'ya ve Avustralya'ya uzanan bir biçimde yerli halklar, topraklarını devletlere, şirketlere ve arazi sahiplerine karşı korumak ya da zorla alınmış topraklarını geri kazanmak için büyük bir mücadele veriyorlar. Bu mücadelelerde kadınlar öncü rol oynuyor; ancak çok yakın zamanda Brezilya'da, Filipinler'de ya da Şili'de olduğu gibi sıklıkla öldürülüyorlar. Bu mücadeleler aynı zamanda devletsiz toplulukların otonomi ve özgürlük mücadeleleri. Üstelik bir kez daha bu mücadelelerde hem kadın ve toplum savunmasının iç içeliği hem de küresel kapitalizm, emperyalizm, patriyarka ve ulus-devlet düzeninin ortak örgütlülüğü öne çıkıyor.

Beşinci olarak ise faşist enternasyonalin küresel bağlamda kadınların üreme özgürlüğüne, LGBTİ+'lara ve muhalif örgütlenmelere tek elden saldırısına tanıklık ediyoruz. Bu sene Uganda'nın ardından Mali'de de eşcinsellik yasaklandı. Amerika Birleşik Devletleri'nde birçok kadın, sadece internette "kürtaj" kelimesini aradıkları için gözaltına alındı. Bu bağlamda demokrasi ve kadın özgürlüğü mücadelesinin ortaklığına dikkat çekmek gerekiyor.

Kısacası kadınlar şiddete karşı mücadeleye devam ediyor. Bu sene, büyük oranda kadına karşı şiddetin diğer şiddet biçimleriyle sıkı ilişkisine dikkat çekilen bir sene oldu. Feministlerin öncülükte geriye çekildiklerine tanıklık ettik. Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşların kadınları korumak üzerinden tarif ettikleri misyon, duraklama hatta gerileme devrinde. Bayrak şimdi toprak hakkı, çevre hakkı ve barış hakkı için mücadele eden ve topluluklarını ve topraklarını korumak ile kendilerini korumak konusunda ayırım gözetmeyen kadınların elinde gibi görünüyor.

Başardık yine Başaracağız!

Sakine Esen Yılmaz-14 Aralık 2025

Kürt halkının hak ve özgürlükler mücadelesini patrikal eleştiri ile bütünleştirerek geleneksel kadınlığı ve erkekliği; ayrıca içinde doğduğu feodal ve kapitalist toplumsal yapıları eleştirerek kendine özgün bir yol çizen Kürt kadın hareketi bir zihniyet devrimini başlatmış ve bunu pratik adımlarla hayata geçirmeyi başarmıştır

Kürt kadın hareketi bireysel, toplumsal, kültürel ve politik alanlarda yarattığı değişimlerle Türkiye’den Kürdistan’a, Kürdistan’da Ortadoğu’ya geniş bir coğrafyanın son 50 yıllık geçmişine damgasını vurmuş kitlesel ve dinamik bir harekettir. Onun bu kadar dinamik, kitlesel ve etkin olmasında yatan en önemli etken olaylara yaklaşımındaki esneklik ve cesarettir. Tabu denilerek ya da kitle kaybetme korkusuyla dokunulmayan konuların üzerine yoğunlaşması ve kadınların hayatlarını kolaylaştıran çözümleri üretebilme gücüdür. Diğer yandan ideolojik olarak olup bitenleri analiz yeteneği ve kendini yenileyebilme refleksi; ezberci çözümler yerine yaratıcı alternatiflere yönelebilmesi ve diğer kadın hareketleri ile kız kardeşlik temelinde kurduğu bağlar Kürt kadın hareketini hem Türkiye’de hem de dünyada saygın ve öncü bir yere taşımıştır.

Somut olarak ifade edecek olursak değişimi kendisinden başlatan bir hareket olarak tanımlayabiliriz Kürt kadın hareketini. Kürt halkının hak ve özgürlükler mücadelesini patrikal eleştiri ile bütünleştirerek geleneksel kadınlığı ve erkekliği; ayrıca içinde doğduğu feodal ve kapitalist toplumsal yapıları eleştirerek kendine özgün bir yol çizen Kürt Kadın Hareketi bir zihniyet devrimini başlatmış ve bunu pratik adımlarla hayata geçirmeyi

başarmıştır. Eşbaşkanlık, eşit temsiliyet, özgün kadın örgütlenmeleri gibi pratik adımlar atıldıkça, zihinsel değişim hızlanmış zihinsel değişim geliştikçe politik toplumsal ve bireysel meselelere müdahale gücü artmıştır.

Eşit temsiliyet ve eşbaşkanlık sadece belediyelerde ve siyasi partilerde değil; derneklerde sendikalarda ve demokratik kitle örgütlerinde de karşılığını bulmuş hatta özgün kadın örgütlenmelerini gereksiz bulan kurumlar dahi kadın politikalarını gözden geçirme ihtiyacı duymuştur.

Kadınların özgün örgütlenmeleri ister meclis ister komün isterse başka bir biçimde olsun sadece kadınların kararlarının kendileri tarafından alınmasını sağlayan bir mekanizma olmasının ötesinde, aynı zamanda erkek egemenliği tarafından yörüngesinden çıkartılan ve kirletilen siyaset alanını gerçek işlevine tekrar kavuşturma girişimi olarak görülebilir. Öte yandan eşbaşkanlık ve eşit temsiliyet kadınların siyaseten sadece eşit temsili değil fiili olarak siyaset alanından dışlanan kadınların, bu alana geri dönmeleri ve kendi “mor renklerini” bu alana taşımaları için bir fırsat yaratmıştır. Siyasetin dili, üslubu, öncelikleri ve hedefleri; siyasetten dışlanan kesimlerin öncelikleri ve hedefleri ile uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır.

Eşbaşkanlık, eşit temsiliyet ve kadınların özgün örgütlenmeleri, kadınları güçlendirmiş ve siyasetin kadınlar için tekrar bir cazibe merkezi haline gelmesinde etkili olmuştur.

Siyasal alandan doğru toplumsal hayata ve aile yaşamına yapılan müdahaleler örneğin çok eşliliğin siyasi partide faaliyet yürütenler açısından reddedilmesi, kadınlara yönelik şiddet uygulayanlar için öngörülen yaptırımlar; mesela eğer bu kişiler yerel yönetimlerde çalışıyorlarsa maaşlarının eşlerine verilmesi ve farklı yaptırımlar uygulanması vb. Ayrıca kadına yönelik cinsel saldırı durumlarında alınan tutum siyasi alandaki gücün toplumsal yaşama yansımalarıdır.

Toplumsal yaşamın kadınlar açısından düzenlenmesinde etkili olan bir başka kurumsallaşma ise kadın dernekleri ve kadın dayanışma merkezleridir kadınların yalnız olmadıklarını, herhangi bir sorunla karşılaştıklarında başvurabilecekleri ve dayanışma talep edebilecekleri yerlerin olması kadınların güçlenmesine önemli katkılar sunmuştur.

Kurumsallaşma sadece yerel yönetimler ve demokratik kitleleri örgütleri bağlamında değil aynı zamanda basın yayın ve medya boyutuyla da belki dünyada eşi benzeri görülmemiş bir boyuta taşınmıştır. Dünyada hangi kadın hareketi sürekli yayın yapan bir

televizyona sahiptir? JinTV bu açıdan bir ilktir. Yine Jineolojî çalışmaları Kürt kadın hareketini ideolojik anlamda sürekli besleyen ve bilimi kadın perspektifi ile yeniden üretme iddiasında olan bir çalışmadır.

Aslında Kürt kadın hareketi kadınlara isterlerse başarabileceklerini, ideallerine ulaşabileceklerini göstermiştir. Bu güçlenme aynı zamanda kadınların, sistemin çoklu krizleri ile ve sorunlarıyla baş edebilme becerisini arttırmıştır. Yine de alınması gereken daha uzun bir yol olduğu aşikardır Kürt kadın hareketinin içinden gelen bir kadın olarak Dilan Karaman'ın şüpheli ölümü onca kazanıma, güçlenmeye ve baş edebilme becerisine rağmen, kadınların hala ne kadar kırılgan bir zeminde durduklarını gösteriyor. İçinden geçtiğimiz diyalog- çözüm- barış sürecinde yaşanan değişimler, bu geçiş sürecinin yarattığı boşluklar farklı krizleri ve sorunları beraberinde getiriyor. Mücadelenin eksenini değişmese de bugünün ihtiyaçları doğrultusunda yeni bir şekillenmeyi zorunlu kılıyor Dilan Karaman için oluşturulan soruşturma araştırma Komisyonu ve fuhuş çetelerine ilişkin çeşitli illerde yapılan çalışmalar yeni dönemin mücadele alanlarının ipuçlarını veriyor.

Toplumsal çürümelere karşı ahlaki ve politik toplum ihtiyacı her zamankinden daha yakıcı bir ihtiyaç olarak kendisini dayatıyor. Buna bağlı olarak kadın ve kadın toplumsallığını jineolojik bir temelde ele alma yeni dönem kurumsallaşmalarını bir an önce hayata geçirme kritik bir noktada duruyor.

Kürt kadın hareketi gücünü toplumsallığından alan bir hareket toplumla bağları kesildiği anda elitleşme ve sisteme benzeme riski her hareket için olduğu kadar Kürt kadın hareketi içinde geçerli. Tam da bu yüzden bu geçiş sürecinde kadınların daha fazla rol alması hayati bir önem taşıyor.

Kürt kadın hareketinin her bir kazanımının arkasında binlerce kadının hayatlarıyla ödedikleri bedeller var. Kürt kadın hareketi çok şeyi başardı ama alınacak daha çok yol var.

Dijital Çağın İkili Yüzü: Kadın Haklarında Fırsatlar ve Tehlikeler

Oya Açan-14 Aralık 2025

Dijital dünyanın kadın hakları konusunda da ikili ve çelişkili bir doğası olduğunu söylemeliyiz. Bu, dünyadaki kadın mücadelesi açısından bir yandan müthiş işlevli araçlar sunarken diğer yandan yeni ve derinleşmiş tehditler ve risk alanları yaratıyor

“Kafamızı ekrandan çekince de dünya kendine uygun hızda akmayı sürdürüyor aslında...”

Günümüzde hızla ilerleyen teknolojinin ulaştığı boyut dünyanın her yanının dijital ağ bağlantılarıyla sarılmasına neden oldu. 8.1 milyarlık dünya nüfusunun 5,6 milyarının (yüzde 69,1’nin) interneti kullandığı, bu 5,6 milyar kullanıcının da günde ortalama 6 saat 40 dakika internette zaman geçirdiği düşünülürse, nasıl yaygın bir dijital dünyada soluk alıp verdiğimiz görülür.

İnternetin gündelik kullanımında sosyal medya ezici bir üstünlüğe sahip. Facebook aylık 3,6 milyar aktif kullanıcı içerirken, WhatsApp’ın 3 milyar aktif aylık kullanıcısı var. Diğer yandan Youtube’da 2,5 milyar potansiyel reklam erişimi varken, TikTok’da bu sayı 1,94 milyar. Düşünün ki, Türkiye’de günde 12 milyon saat swipe denilen kısa süreli videolara harcanıyor; akıl alır gibi değil!

Sınıfsal, cinsel, etnik uçurumlar

Sayısal veriler söz konusu olduğunda dijital dünyanın hayatımızın merkezine oturduğu gerçeği gibi bir algı kolaylıkla şekilleniyor kafamızda. Fakat mesele bu kadar basit değil.

Birincisi dijital dünyanın büyük bir hızla hayatımıza nüfuz etmesiye ikincisi bunun dünyanın her yerinde herkesi aynı ölçüde kapsamadığı gerçeği.

Dünya üzerinde internete erişimi olmayan milyarlarca insan var. Emperyalist-kapitalist ülkelerle diğerleri arasında, aynı ülke sınırları içinde de sınıfsal farklardan kaynaklanan bölünmeler söz konusu. Sınırlarını emek-sermaye çelişkisinin ve özel mülkiyet dünyasının çizdiği sınıfsal farklar ve olanaklar/olanaksızlıklar kullanıcı kitlenin dijital alemdeki varlığını belirtiyor. Sınıflar ile belli bir sınıf içindeki toplumsal kesimlerin farklı bölükleri de bu dijital uçurumdan nasibini alıyor. Sözgelimi ABD’de siyahlar ve hispanikler de bu açıdan dezavantajlı toplumsal kesimler arasında.

Yine söylemeye bile gerek yok ki, küresel mobil/internet kullanımı dijital bir cinsiyet uçurumu şeklinde de kendini gösteriyor. Bazı ülkelerde kadınların mobil internet kullanımı erkeklerden yaklaşık yüzde 15-19 daha düşük. Dijital dünya ve onun ‘nimetleri’ nötr değil, bu alan toplumsal normların ve önyargıların yansıdığı bir mecra. Dolayısıyla algoritmik ayrımcılık ve dijital uçurum bütün çıplaklığıyla kendisini gösteriyor.

Kadın hakları mücadelesi açısından bakarsak fırsat ve olanaklar kadar dezavantajlar ve olumsuzlukları da görebiliyoruz. Zaten insanlığın gelişiminde geçilen her uğrağın, devreye sokulan her aracın asla tek boyutlu sonuçları olmuyor. Dolayısıyla bu alanda da fırsatlar kadar riskler de söz konusu.

Dijital dünyanın kadın hakları konusunda da ikili ve çelişkili bir doğası olduğunu söylemeliyiz. Bu, dünyadaki kadın mücadelesi açısından bir yandan müthiş işlevli araçlar sunarken diğer yandan yeni ve derinleşmiş tehditler ve risk alanları yaratıyor. Mücadelenin yeni bir arenaya taşınması kadınlar açısından bir kurtarıcı mı yoksa eski kadim eşitsizliklerin yeni giysiler giydirilmiş hali mi? Erişim, örgütlenme, ekonomi ve sağlık gibi alanlarda önemli fırsatlar var ama teknoloji kaynaklı şiddet, gözetim, algoritmik ayrımcılık ve ekonomik erişim eşitsizlikleri, kazanımları büyük ölçüde gölgede bırakıyor. Bu ikili doğaya -özgürleştirici ve sömürücü”- daha yakından bakmak lazım

Dijital olanaklar

Dijital dünya, geleneksel medyadaki sınırlamaların aşılması ve sosyal medya ile kadınların seslerini, yaşadıklarını ve bakış açılarını daha geniş bir kitleye ulaştırma imkanı anlamında bir açılım sunuyor. Kadınları ilgilendiren her alan ve konuda bilgi ve veriye ulaşmak mümkün hale geliyor. Bunun içine sağlık da giriyor eğitim de hukuk da...

Hepsinden önemlisi kadınların dünya çapında mücadelesini besleyen dayanışma ağlarına erişme olanağı anlamına geliyor.

#MeToo, #ŞiddeteSessizKalma gibi hashtag kampanyalarıyla kolektif bir ses oluşturma ve toplumsal farkındalığı hızla yayma gücünün coğrafi ve sosyal sınırları aşan bir hıza ve etkinliğe sahip olduğunu hepimiz deneyimledik.

Dijital dünyanın karanlık yüzü

Fakat kadına yönelik dijital şiddet, teknolojinin belki de en karanlık yüzünü oluşturur. Amacı, kadını susturmak, korkutmak, kontrol altına almak ve kamusal alandan çekilmeye zorlamaktır.

Kadınlar dijital alemde sanal bir kuşatma altındadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağlı olarak dijital şiddet de bu eşitsizliği derinleştirerek yol alıyor. Devletler ve partnerler tarafından dijital gözetim (konum takibi, mesajlaşma uygulamalarının kontrolü) şeklinde gerçekleşen şiddet kişisel mahremiyet ve güvenliğe saldırı olduğu kadar kaygı ve endişeyi büyüten bir rol oynuyor. Bu endişe ya bu tür teknolojik imkanlardan uzaklaşmaya ya da kayıtsızlaşmaya yol açıyor.

Öte yandan sınırsız olarak algılanan bu flu ortamın muğlaklığında kadınlara yönelik saldırılar daha da kolaylaşıyor. ‘Özel’ yaşama, ev gibi ‘özel’ mekanlara görünmeden girmek çok kolay çünkü. Bu bağlamda kadın düşmanlığı ve homofobi dijital şiddetin bir türü olarak bu alanda da karşımıza çıkıyor.

BM verilerine göre, küresel düzeyde her iki kadından biri yaşamının bir döneminde dijital şiddete maruz bırakılıyor, kadınların yüzde 85’i çevrimiçi şiddete tanıklık ediyor. Hatta kadınlar dijital şiddete erkeklerden 27 kat daha fazla maruz kalıyor. Yine BM verilerine göre, Türkiye’de 18-29 yaş arası genç kadınlar dijital şiddetin hedefinde.*

Kadın ve kız çocuklarının maruz kaldığı yaklaşık 40 dijital şiddet türü var. Başta gelenleri cinsiyetçi nefret söylemi, hakaret ve tehdit mesajları. *Stalking* (dijital takip), sürekli mesaj yağmuruna tutan çevrimiçi mobbing, özel fotoğraf/video paylaşımı, *revenge porn* (öç pornosu), çevrimiçi görüntü temelli istismar, dijital flört şiddeti, *deepfake* videolar (mevcut bir görüntü veya videoda yer alan bir kişinin bir başka kişinin görüntüsü ile değiştirildiği bir medya türü), *doxing* (bir kişi veya kuruluş hakkında bilgileri herkese açık veri tabanları ve sosyal medyada ya da bilgisayar korsanlığı yaparak araştırmak ve

kamuya açık platformlarda yaymak), hesap çalma, cinsiyetçi dezenformasyon, iş e-postaları, siyasi nefret söylemleri, konum takip uygulamaları vb.

Erkek şiddetinin zirveye çıktığı eş/partner tehdit ve tacizlerinde olduğu kadar özellikle kamusal alanda belli bir görünürlüğü olan söz sahibi kadınlara yönelik organize taciz ve itibarsızlaştırma kampanyaları da sık sık gündeme geliyor. Sahte hesaplarla düzenlenen saldırılar, hedef göstermeler... Bunlar kadınların sesinin kısılmasına ya da daha cılız çıkmasına yol açıyor.

Elbette sadece bunlarla sınırlı da değil, emek üzerindeki sömürüyü derinleştiren dijital şiddet hem ekonomik bağımsızlığa hem de kadın istihdamına yönelik bir saldırı aynı zamanda. Bu çevrimiçi şiddet kadın emeğini görünmez kılıyor, kadınların çalıştıkları mekanlarda güvencesizliği derinleştiriyor. Dolayısıyla dijital şiddet yalnızca toplumsal cinsiyet temelli bir saldırı değil, aynı zamanda sınıfsal bir saldırı.

Dijital dünyanın empoze ettiği estetik anlayışı, başarı ve yaşam standardı ölçülerini de yabana atmamak gerekir. Görünürlük ve “mükemmellik” baskısının kısıpı sadece kadınları pençesine alan bir dalga değil. Sürekli “beğeni” ve onay arayışının yarattığı psikolojik yük nedeniyle oluşan özgüven sorunları, aralıksız pompalanan normlar yüzünden beden algısı bozuklukları ile neredeyse herkesi bir salgın gibi kasıp kavuran kendinden, bedeninden hoşnutsuzluk tahmin edilemeyecek boyutlardadır.

Dijital şiddete karşı mücadele

Kadına yönelik dijital şiddet, fiziksel-mekansal sınır tanımayan ve derin yaralar açan güncel bir sorundur. O, gerçek dünyada her gün ve her yerde yaşadığımız şiddetin dijital alandaki uzantısı hatta bazen ondan daha yıkıcı halidir.

Dolayısıyla bireysel düzeyde güçlenme ve korunmanın yolları üzerinde yoğunlaşmak gerekir. Saldırıcıyı kanıtlayacak deliller yasal süreçlerde kullanılacak önemli argümanlardır. Her türlü tehdit, hakaret, rahatsız edici mesajın tarih ve saati belli olacak şekilde ekran görüntüsünü almak gerekir. Nasıl ki erkek egemen dünyada gündelik hayatımızda sınırları net çizmemiz gerekiyorsa bu siber alem açısından da böyledir. “Hayır” hayırdır ve bu sözcüğün anlamı dijital dünyada da budur. İstenmeyen kişileri bloklamak, mahremiyet ayarlarını sıkılaştırmak bir zayıflık değil, sağlıklı bir sınır çizme eylemidir.

Bu alandaki mücadele de tıpkı öz savunmaya yaklaşımımız gibi olmalıdır. Bireysellikten çıkmalı, toplumsallaşmalı, kolektif bir bilinç ve eylem haline gelmelidir. Çünkü evdeki,

okuldaki, işyerindeki, mahalledeki aşktan ölüp bittiğini söyleyen erkeklerin kişiliğimizi, hayatımızı, geleceğimizi elimizden almaya kalktığında göstermemiz gereken insani reflekstir öz savunma. Öz savunma, direnerek yaşanabileceği gerçeğinin ayırdına varılmasıdır. Hayatımıza ve kişiliğimize yönelik bir saldırıyı önlemek için girişilen insani bir haktır.

Kişisel olarak yapacaklarımız -kesinlikle ihmal etmeyip kafa yorulmak koşuluyla- son tahlilde sınırlıdır. Dijital detoks, risk içeren içerik ve hesaplardan arınma bunların başında gelir. Öte yandan toplumsal bir eylem alanı olarak ifşa ve ortak eylemler için dayanışma ağları türünden platformların görünür hale gelmesi ve etkin çalıştırılmaları kullanmamız gereken yöntemlerin belki de başında gelir. Çünkü sesimizi duyurma ve haklarımız için mücadele etmede dayanışma ağları bu risklerle mücadelede en önemli silahlardandır.

Güvendiğimiz kişileri (aile, arkadaş, yoldaş, meslektaş) yaşadıklarımızdan -bize yaşatılanlardan- haberdar etmek çok önemlidir. Unutmayalım ki dijital şiddet, sessizlik ve izolasyon sayesinde soluk alıp vermeye devam eder. Sıkıştırılmış, tek başına kalmış bireylerin çıkışsızlığından ve kendini çaresiz hissetmesinden beslenir. Buna teslim olmamak gerekir. Çünkü asıl yenilgi pes ederseniz gösterir kendini. Asıl yenilgi sadece aldığınız darbeleri düşünürseniz gelir yerleşir hayatınızın orta yerine. Kollarınızı yana düşürür, mecalsizleştirir... Hiçbir silahla yaralanmadığınız halde ölümünüz asıl bundan sonra başlar.

Kadın mücadelesinde sık sık vurgulandığı gibi, “Umutsuzluğa kapılırsan bu kalabalığı hatırla!”

Dipnot: <https://www.kadinisci.org/dijital-siddet-kadin-emegine-saldiri-ve-yeni-mucadele-hatti/>

Özgürlük, “Hak”larda Değil Zihniyette Başlar

Rojdan Erez-14 Aralık 2025

1789 Fransız Devrimi sonrası hazırlanan “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi”ne bakmak gerekir. Bu bildirgenin önemi, ilk defa bireysel haklar noktasında ele alınmış olmasındandır. Uzun süren savaşlar ve ihlaller sonrasında “özgürlük” kavramını ele alması tüm dünyada büyük yankı uyandırmış ve etkileşime neden olmuştu. Ancak tıpkı Atina Demokrasisi gibi “yurttaş” ve “insan” olan yine erkeklerdi!

İlk toplumsal aşınma kadın şahsında yaşanan kırılma ile başlar. Burada Abdullah Öcalan’ın kastik katil diye adlandırdığı avcı erkek ile başlayan ve sonrasında onun kurumsallaşıp moderniteye kapitalizm olarak damgasını vurmasıyla devam eden süreç, bu kırılmanın başlangıcını ve geldiği aşamayı işaret eder. Kadının “ötekileştirilmeye” başlamasıyla, toplum da aynı kaderi yaşamaya başlamıştır. Kuşkusuz bundaki en önemli etken kadının toplum ile kurduğu diyalektik bağdır. Kadın toplumsal inşaada önemli bir rol oynarken aynı zamanda komünal yaşam değerlerini oluşturan ana kaynaktır. Bu gücün ortadan kalkması demek; doğa- toplum, kadın-toplum, erkek-kadın gibi bağların da giderek zayıflaması anlamına gelmektedir. Bundandır ki ilk kurumsal kastik katil yapılanması olan “uygarlıklar” da bu zayıflığın ya da zayıflatılan değerlerin üzerinde kendini yaratmıştır. Abdullah Öcalan bu konuyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Kastik katilin ortaya çıkışı, ilk büyük kırılmadır. Anacıl toplumda büyük kırılma yaratıyor. Toplumsal gelişimde büyük bir yarılma ortaya çıkarıyor. Belki de tarihin en büyük karşı-devrimidir. “Tarih nedir” diye de bir soru sorsak, tarih işte kastik katilin toplumu yarması, toplumu büyük kölelik sistematığı altına alması; hem onun düşünce sistemine hem de pratik yaşamına müdahale etmesidir.”

Uygarlıklardan bu yana oluşturulan “toplumsal kurallar” doğal toplumun yazılı olmayan ahlaki kurallarının aksine hem kadın hem de toplum aleyhine yazılı hale getirilmiştir.

Bilinen ilk yazılı yasalar da “Hammurabi Kanunları”dır. Hammurabi Kanunları’nın çoğu maddesinin kadının “namus!”unu korumaya yönelik olduğu bilinmektedir. Yine tek tanrılı dinlerdeki kutsal kitaplar da dönemin anayasası olarak görülebilir. Tevrat’ta tanrı Yehova kadınların nasıl yaşaması, kadına nasıl yaklaşılması yönünde bolca tavsiye verir. Öyle ki kadını regl döneminde bir nevi murdar kılarak kutsal yerlere girmesini, dokunmasını yasaklar. Hatta evden çıkmasını bile istemez. İslam dünyasında da durum farklı değildir. Kadın İslam kuralları gereği miras alımında, şahitlik durumunda hep ikinci konumdadır. Erkek kudret sahibi görüldüğü için kadından daha fazla imtiyazlı kılınmıştır. İncil’de ise her ne kadar toplumsal yan daha ağır bassa da İsa’dan sonra, dünyanın dört bir yanına dağılan havarilerin öğretileri ile zıtlık taşımaya başlar. Özellikle Doğu Roma ile yayınlan Hristiyan öğretinin Avrupa’da giderek kurumsallaşması ile güç kazanan kilisenin kadına olan bakışı 15. ile 18. Yüzyıl arasında katledilen yüzbinlerce “cadı” ile kadın düşmanlığının zirvesini yaşamıştır.

Ortadoğu’nun giderek güç kaybetmesi ve maddi manevi tüm birikimlerin batıya yani Avrupa’ya akması ile yeni bir dönemin kapısı aralanmış olur. Mezhep savaşları yerini ulus savaşlarına bırakmış, prenslikler birleştirilerek ulus-devlete adım adım gidilmeye başlanmıştır. İlk örneğini Sümerler’de gördüğümüz kanunlar, ulus-devletlerde anayasa ve bitmeyen maddeleri ile karşımıza çıkar. Çünkü toplumu baskı altına almak, kendine hem tanrı katında hem de dünyevi yaşamda meşruluk kazandırmak için yegane yol, her bir kelimesinde kendi zihniyetini yaşatacak olan toplumu “demir kafese” alacak yasalar olacaktır.

Peki burada kadın nerededir? “Ana-yasa” olarak adlandırılmasına rağmen içinde kadına dair hiçbir şey olmayan, tamamen kastik katil düşüncesi ile şekillenen ulus-devlet ideolojisini besleyen bu yazılar bütünlüğünü nasıl okumalıyız? Sorular daha da çoğaltılabilir. Ancak buraya geçmeden önce ilk insan hakları bildirisi olarak bilinen ve 1789 Fransız Devrimi sonrası hazırlanan “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi”ne bakmak gerekir. Bu bildirgenin önemi, ilk defa bireysel haklar noktasında ele alınmış olmasındandır. Uzun süren savaşlar ve ihlaller sonrasında “özgürlük” kavramını ele alması tüm dünyada büyük yankı uyandırmış ve etkileşime neden olmuştu. Ancak tıpkı Atina Demokrasisi gibi “yurttaş” ve “insan” olan yine erkeklerdi!

Fransız Devrimi sonrası yaşanan gelişmeler oldukça çarpıcıdır. Kendilerini “yurttaş” konumunda görmeyen ancak devrime giden yolda büyük fedakarlık yapan kadınlar yine yok sayılmıştı. Böyle bir ortamda ilk adım Olympe de Goues’ten gelir. Olympe bir şeylerin

ters gittiği anlar ve kadınlara ait bir bildiri yayınlar. Adını da “Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi” koyarlar. Bu bildiri kendisinin giyotine gitmesine yol açar ancak tarihe not düşecek şu söylemiyle Avrupa’da kadınların besleneceği güçlü bir tarihi mirası da geride bırakır: “Kadının giyotinde öldürölme hakkı varsa, kürsüde konuşma hakkı da vardır.” Ancak o hak sadece giyotinde kullanıldı ve Olympe, 1791 de yayınladığı bildiriden sonra 1793’te giyotinde katledilir. Olympe gibi birçok kadın, sesini yükselttiği anda “cezalandırma” mantığı ile ortadan kaldırılmaya çalışılır. Bu ve buna benzer örnekler oldukça yoğundur. Çünkü var olan düşünceye karşıt olmak zaten bir cezalandırma gerekçesi iken bir de bunu savunan kadın olunca bu cezalandırma hemen ve en acımasız bir biçimde devreye girer. Bu nedenle de kadının mücadele tarihi ödenen bedeller ile doludur ve erkek egemen düşünce karşısında, en modern diye adlandırılan dönemde bile zorluğundan bir şey kaybetmeden ilerlemiştir.

Kadınların hak arayışı uzun soluklu bir maratondur. 18. yüzyıl ile gelişmeye başlayan “kadın hakları” kavramı ancak 1990 tarihinde Birleşmiş Milletler’de kullanılır ve 1993 Viyana İnsan Hakları Konferansı’nda “Kadının İnsan Hakları” adı ile kabul edilir. Yaklaşık iki yüzyıl sonra ortaya çıkan Suffrageler ve sonrasında gelişen sol-sosyalist akımlar, kadın aktivistleri ile bu kavram giderek yaygınlaşacaktı. “Kadın hakları insan haklarıdır” söylemiyle gelişen hak elde etme mücadelesi bugün hem özel devlet hukukunda hem de genel birleşmiş milletler ya da farklı oluşumlarda halen tartışma konusudur ve bu yönlü mücadeleler devam etmektedir.

Kapitalist modernitede yasalar, toplumsal değil ulus-devlet ideolojisinin aynasıdır. Doğal olan ise tüm halkların, cinslerin ve her inancın kendini içinde bulacağı toplumsal sözleşmelerdir. İnsanlık binlerce yıl, yazılı olmayan ve herkesin uymakta gönüllü olduğu ahlaki toplumsal kurallar çerçevesinde yaşamını devam ettirmişti. Yasa gibi araçların uygarlık ile ortaya çıkması tesadüfi değildir. Yine ilk hukuk maddesinden bugüne, kadının içinde olmadığı ya da salt belirli noktalarda olduğu, yani tamamen mülkleştirmeye dönük yazılı kuralların olması da tesadüfü değildir. Çünkü anayasalar isminin tam aksine erk yasalarıdır.

Anayasal çerçevede gelişen hak arama arayışı aslında kendi içinde bir paradokstur. Çünkü doğal hakların ihlali tam olarak bu yazılı kurallar bütününden kaynağını almaktadır. Kadın, bu yazılı kurallar ile resmen toplumdan dışlanmış, insan olmadığı düşünöldüğü için kendisine dair hiçbir şey bunlara dahil edilmemiştir. Ulus-devlet yasalarının kendinden olmayan uluslara, aynı inancı paylaşmayan diğer kesimlere uyguladığı tekçi

anlayış gibi, bu yazılı metinlerin (her ne kadar artık “kadın” ibaresi olsa da) ruhu da pratiği de erildir. Bu nedenle de salt anayasal kazanımların tek başına bir anlam ifade etmeyeceği, mevcut kadın lehine gelişen yasaların işlerliğine daha doğrusu işlemezliğine bakıldığında daha net anlaşılacaktır.

Yasaların olduğu yerde haksızların fazla olduğu söylenebilir. Kapitalist dönemde en fazla yapılan şey kural koymak ve yasa çıkarmaktır. Bir ihtiyaç haline gelmiştir. Çünkü çoğalan suçların önünü almak (oysa gerçek tam tersidir) ancak bu anayasal kurallar ile sağlanmaya çalışılır. Oysa tüm sorunların kökeninde bizzat kendi ideolojileri vardır. Hatta teşvik eder. Örneğin; yasaya göre çalmak suçtur (ki bu devletlerin değil toplumun ahlaki kuralıdır). Ancak devlet, toplumu açlık sınırına getirendir. Paradoks değimiz şeylerden biri de budur. Yasalar ve suçlar birbirine paraleldir. Yani suçun kendisini bizzat üreten devletin kendisidir ve bunun suç olduğunu söyleyen de yine kendisidir! İnsan hakları veya kadın hakları gibi başlıkların çokça işlenmesi de aslında o konuda yaşanan sorunların büyüklüğüne işaret eder. Ve bu sorunlar yumağının çözümü, salt yazılı hukuk ile telafi edilemeyecek kadar derin ve çok yönlüdür.

Sonuç olarak; Toplumun hücrelerine sızan eril kodları temizlemeden, kadına olan bakış açısını değiştirmeden; kadın-doğa ve toplum diyalektiği yeterince anlaşılmadan; demokratik bir yönetimde kadının öncülüğü ve komünal yaşamın olmazsa olması olarak görülmeden yazılı kurallar konulsun, yazılsın değişen hiçbir şey olmayacaktır. Bunun için de toplumun demokratikleşmesi önemlidir. Kuşkusuz kadın olmadan ne demokrasi olur ne de komün yaşamı. Konuyla bağlantılı olarak kadın olmadan demokrasi, demokrasi olmadan da tam anlamıyla özgür, demokratik toplumsal kurallar diye adlandıracağımız yasalar oluşturulamaz. Mevcut ulus-devlet veya birleşen devletler hukukuna göre oluşturulan her anayasa kadının sadece sistem ile bağını güçlendirecek adımlardan öteye gitmeyecektir. Bu konuda en önemli örnek kadına bir lütuf gibi verilen ve bolca reklamı yapılan seçme ve seçilme hakkıdır. Neredeyse yüzyıl geçmesine rağmen halen dahi kadınlar kolay kolay seçilememektedir. Bunun nedeni de yukarıda saydığımız nedenlerden ötürüdür. Kadın seçilse dair kendi cinsinin yarattığı doğal karakterinden, kendi renginden ziyade tamamen eril alan haline gelen siyasette bir erkek gibi düşünmeye, konuşmaya hatta giyinmeye başlar. Yani kadının siyaset alana girmesi onun “erkekleşmesi” ile mümkün hale gelmiştir. Tıpkı ezilen bir halkın, egemen ulus kimliğini kabul ettiği oranda yaşama imkanı tanınması gibi!

Özcesi; haklar mevcut durumu kurtarmak için gündelik gözömler üretebilir ancak asıl mesele demokratik, ekolojik ve kadın özgürlüğüne dayalı komünaliteyi yeniden inşa etmektir. İşte o zaman “hak” “hukuk” diye bahsedilen hiçbir argümana da gerek kalmayacaktır. Demokratik sosyalizm ile inşa edilen bu komünal yaşam içerisindeki kadın, adına kural konulan değil, bizzat inşa edici, oluşturucu özüne geri dönüş yapacaktır.

Hakların En Sessize Alınmış: Anadilde Eğitim ve Kürtçe'nin Kamusal Görünmezliği

Hatice Öncü-14 Aralık 2025

Özgürlük anadille başlar. Anadili yok sayılan bir çocuğun eğitimi de özgürlüğü de eksik kalır. Kürtçe'nin eğitim dili olarak tanınması, yalnızca Kürtlerin değil, ülkedeki tüm halkların demokratik ve adil bir geleceğe dair umudunun temelidir

Eğitim hakkı, insan hakları belgelerinde yalnızca okula gitme özgürlüğü olarak tanımlanmaz; bireyin kendi kimliğini, kültürünü ve dilini özgürce geliştirebilmesinin koşulu olarak ele alınır. Dolayısıyla bu çerçevede anadilde eğitim talebi teknik bir pedagojik tercih değil, varoluşsal bir haktır. Bir çocuğun kendi dilinde düşünememesi, kendisini ifade edememesi, kendi kültürel bağlamından uzaklaştırılarak öğrenmeye zorlanması yalnızca eğitimsel değil aynı zamanda psikolojik, toplumsal ve siyasal bir baskı biçimidir. Türkiye'de Kürtçenin eğitim dili olarak kabul edilmemesi, bu anlamda sadece kültürel bir ihmal değil; temel bir insan hakkı ihlalidir. Çocukluğun en kırılgan döneminde, bir dilin sistematik olarak eğitim alanından dışlanması, eşitsizliğin daha ilk okul sıralarında kurumsallaşması anlamına gelir.

Bugün dünyada birçok ülke, çokdilli toplumlarda eğitimi demokratikleştirmenin yolunun anadilini merkeze alan modellerden geçtiğini kabul ediyor. Latin Amerika'nın yerli

halklarını kapsayan bazı eğitim sistemleri, özellikle Bolivya ve Ekvator örneklerinde olduğu gibi, devletin tek dil dayatmasını aşmak için çift dilli ve çok kültürlü programlar geliştirdi. Bolivya’da Aymara, Quechua ve Guaraní gibi dillerin eğitimde resmi statü kazanması, çocukların hem kendi kültürel hafızalarıyla bağ kurmasını hem de toplumun diğer kesimleriyle eşit bir düzlemde karşılaşmasını sağladı. Bu model, diller arası hiyerarşiyi kırmanın yalnızca pedagojik değil aynı zamanda toplumsal barışı güçlendirici bir yönü olduğunu gösterdi.

Noam Chomsky’nin dilin doğallığı ve yaratıcılığı üzerine söyledikleri, anadilde eğitimin neden vazgeçilmez olduğunu açıklamak için önemli bir felsefi temel sunar. Chomsky, dilin sadece bir iletişim aracı olmadığını, insan zihninin dünyayı kavrama biçimi olduğunu vurgular. Bir çocuğun anadilinden uzaklaştırılması, onun düşünme kapasitesinin doğal gelişim süreçlerini kesintiye uğratır. Bu, yalnızca öğrenme zorlukları yaratmaz; aynı zamanda bireyin özsaygısını, toplumsal yerini ve kimlik bilincini zedeler. Bir halkın dilinin okul kapısından içeri alınmaması, o halkın varlığının da kamusal alanda görünmez kılınması anlamına gelir. Eğitim sistemi, en güçlü toplumsal mühendislik araçlarından biri olduğu için bir dilin dışlanması, o dili konuşan topluluğun kuşaklar boyunca sürececek bir eşitsizliğe mahkum edilmesiyle sonuçlanır.

Alternatif eğitim modelleri de benzer biçimde çocuğun özgürlüğünü, yaratıcılığını ve kendi temposunda öğrenme hakkını savunur. A. S. Neill’in kurduğu Summerhill ya da Türkiye’de bilinen adıyla Özgürlük Okulu, çocukların baskı olmadan, korkmadan, cezalandırılmadan öğrenebilmesinin ancak onların kendi ihtiyaç ve ritimlerinin dikkate alınmasıyla mümkün olduğunu savunur. Neill’e göre özgür olmayan bir okul özgür bireyler yetiştiremez; buyurgan yapılar, çocukların ruhunda derin yaralar açar. Bu yaklaşımı anadilde eğitim talebine uyarladığımızda tablo daha da netleşir: Bir çocuğu kendi dilinde öğrenmekten mahrum bırakmak, pedagojik özgürlüğün en radikal ihlallerinden biridir. Dilini bilmeyen öğrencinin “tembel”, “isteksiz” ya da “yetersiz” olarak etiketlenmesi aslında sistemin kendi körlüğünü görünmez kılar. Özgürlük Okulu’nun felsefesi, dilsel özgürlüğü ve çokdilliliği tanımayan bir eğitimin eşitlik üretemeyeceğini açıkça gösterir.

Bu nedenle anadilde eğitim talebi yalnızca Kürtler için değil; demokratik ve çoğulcu bir toplumun tüm bireyleri için bir eşitlik ve özgürlük sınavıdır. Bir halkın dili yasaklanmadan da dışlanabilir; resmî yasaklar kaldırılmış olsa bile eğitimin tek bir dili merkeze alması, sembolik bir üstünlük kurarak diğer dilleri ikincilleştirir. Bu durum, çocukların kendilerini değersiz hissetmesine, toplumun geniş kesimlerinde kültürel mesafe ve güvensizlik

oluşmasına yol açar. İnsan hakları temelli bir yaklaşım ise dil çeşitliliğini tehdit değil, toplumsal zenginlik olarak görür. UNESCO'nun çokdilli eğitime ilişkin tüm raporları, anadilde eğitimin hem bilişsel gelişimi hem akademik başarıyı hem de toplumsal uyumu güçlendirdiğini vurgular. Bir çocuğun kendi anadilinde okula başlaması, diğer dilleri öğrenmesinin de önünü açar; çokdillilik bir karşıtlık değil tamamlayıcılık ilişkisi içinde gelişir.

Anadilde eğitimin engellenmesi, özellikle Kürt çocuklarının hayatında derin ve kalıcı etkiler bırakmıştır. Dersliklerde, koridorlarda, sınav kağıtlarında sürekli olarak yabancı bir dilde var olmaya zorlanan bir nesil, kendi kültürüne dair bilgisini ancak okul dışı alanlarda sürdürebilmiş, eğitimle kültür arasında kopuk bir ilişki oluşmuştur. Bu kopukluk, birçok öğrencinin erken yaşta okuldan uzaklaşmasına, öğrenmeye olan güveninin kırılmasına neden olur. Anadilde eğitimin yokluğu aynı zamanda toplumsal hafızanın da kuşaktan kuşağa aktarılmasını zorlaştırır; kültürün temel taşı olan dil, kamusal alanda sesini kaybettikçe toplumun kendine dair tasavvuru da daralır.

Dünyanın farklı bölgelerinde uygulanan çokdilli ve demokratik eğitim modellerine baktığımızda, Türkiye'deki durumun zorunlu bir kader olmadığını görürüz. Çeşitliliğin tanındığı, kimliklerin korku olmadan ifade edildiği bağlamlarda eğitim, yalnızca bir akademik ilerleme alanı değil; toplumsal bir iyileşme ve özgüven alanına dönüşür. Avrupa'nın kimi bölgelerinde uygulanan çift dilli eğitim sistemleri, çocukların iki dili eşzamanlı olarak hem gramer hem kültürel bağlamlarıyla öğrenmesini sağlar. Bu sistemler çatışmayı değil; karşılıklı anlayışı güçlendirir. Etnik ve dilsel çeşitliliğin yoğun olduğu Kanada gibi ülkelerde ise farklı topluluklara yönelik okul modelleri, eşit yurttaşlık bilincini güçlendiren önemli araçlardır.

Tüm bu örnekler, Türkiye'de anadilde eğitim tartışmasının pedagojik ve insan hakları bağlamlarından kopartılarak siyasi bir çatışma alanına sıkıştırılmasının ne kadar yanıltıcı olduğunu gösteriyor. Eğitim bilimlerinin, psikolojinin, sosyolojinin ve insan hakları belgelerinin tümü aynı noktaya işaret eder: Anadilde eğitim ertelenemez, pazarlığı yapılamaz, kültürel veya siyasal kaygılara feda edilemez bir haktır. Toplumsal barışın yolu da ancak dilsel ve kültürel eşitliği tanımaktan geçer. Çocukların kendi anadillerinde öğrenme hakkının kabul edilmesi, yalnızca bir topluluğun değil; tüm toplumun demokratik olgunluğa erişmesi için gereklidir.

Bu noktada dünyadaki alternatif modellerin yanında, yakın coğrafyada ortaya çıkan bazı özgün deneyimler de dikkat çekiyor. Özellikle son yıllarda Rojava’da geliştirilen çokdilli eğitim modeli, eğitim hakkına insan hakları temelli bir yaklaşımın bölgesel koşullarda nasıl somutlaşabileceğine dair önemli bir örnek sunuyor. Bölgenin farklı halklarının dilleri –Kürtçe, Arapça ve Süryanice– eğitimde eşit düzeyde kabul edilerek müfredatın merkezine yerleştiriliyor. Çocuklar anadillerinde okuryazarlık kazanırken diğer dilleri de erken yaşta öğrenme fırsatı buluyor; böylece dil çeşitliliği bir ayrışma nedeni değil, ortak yaşamın taşıyıcı unsuru hâline geliyor. Bu model, dilin yalnızca bir iletişim aracı değil, kimlik ve kültürün taşıyıcısı olduğunu kabul eden bir eğitim felsefesine dayanıyor.

Rojava’daki bu uygulamalar, çokdilli ve çoğulcu bir eğitim sisteminin pratikte nasıl işlediğini göstermesi açısından önemlidir. Müfredat, yerel halkların kültürel miraslarını, tarihlerini ve hafızalarını kapsayacak biçimde yeniden düzenlenmiş; cinsiyet eşitliği, toplumsal katılım ve ekolojik farkındalık gibi ilkelerle desteklenmiştir. Bu yaklaşım, anadilde eğitimi yalnızca bir dil politikası değil; demokratik bir toplum inşasının temel adımlarından biri olarak konumlandırır. İnsan hakları perspektifinden bakıldığında Rojava’daki bu model, hak temelli bir eğitim anlayışının farklı toplumlar arasında eşitlik ve karşılıklı saygıyı güçlendirebileceğini somut olarak göstermektedir. Buradaki deneyim, anadilde eğitimin bir hakkın ötesinde, demokratik bir geleceğin kurulmasında vazgeçilmez bir unsur olduğunu hatırlatır.

İoanna Kuçuradi’nin ” Bugün insanlık olarak sahip olduğumuz, değer korumaya yönelik en temel ilkeler, temel insan hakları dediğimiz ilkelerdir. Bu haklar bir ülkede yasal güvence altına alındıklarında, toplumsal özgürlük kavramının içeriğini oluşturan özgürlükler olurlar ya da özgürlüklere dönüşürler” sözü çerçevesinde İnsan Hakları Haftası vesilesiyle altını kalın çizgilerle çizmek gerekir:

Özgürlük anadille başlar. Anadili yok sayılan bir çocuğun eğitimi de özgürlüğü de eksik kalır. Kürtçe’nin eğitim dili olarak tanınması, yalnızca Kürtlerin değil, ülkedeki tüm halkların demokratik ve adil bir geleceğe dair umudunun temelidir.